

УДК 291 : 261.1 : 294.311.61

Ханстантинов В.О.

(Миколаїв, Україна)

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ І ПРОБЛЕМА ПРОТИДІЇ ЮДОФОБІЇ

У статті висвітлюється феномен історичної пам'яті. Акцентується увага на її суперечливій ролі як у продукуванні юдофобії, так і в протидії їй.

Ключові слова : історична пам'ять, юдофобія, міжкультурний діалог.

Життя як окремого індивіда, так і суспільства, етноконфесійних спільнот в ньому немислимо поза контексту історичної пам'яті. З одного боку, її каналами в процесі соціалізації та виховання транслуються стереотипи, в тому числі, особливо у зв'язку з політичними маніпуляціями, й негативні, щодо «Своїх» та «Чужих». А, з іншого боку, завдяки історичній пам'яті відкриваються значні можливості для розвитку в ній якостей загальнолюдської солідарності, гуманізму, поваги до розмаїття культур, мов, вірувань різних народів. З огляду на зазначене, звернення до вивчення феномену історичної пам'яті, її суперечливої ролі як у відтворенні настроїв антисемітизму, так і в протидії юдофобії, вважаємо актуальною.

Дослідження історичної пам'яті здійснено в багатьох працях зарубіжних і вітчизняних вчених. Однак, з нашого погляду, залишається низка дискусійних питань, що стосуються зв'язку історичної пам'яті з типом свідомості – демократичним або авторитарним, з особливостями соціокультурної реальності, в якій живе даний народ, і що склалися історично, з впливом чинника специфіки співжиття представників різних етноконфесійних спільнот у конкретному регіоні даної країни. Висвітлення вказаних питань, що ми розглядаємо як цілі даної статті, дозволить більш ґрунтовно визначити роль історичної пам'яті як засобу подолання юдофобії в процесі міжкультурного діалогу.

Ми виходимо з того, що історична пам'ять не є і не може бути точним відображенням логіки колишніх подій, а існує у формі наративу. Вона

завжди актуалізується потребою визначити причини походження того явища, що наразі непокоїть особистість, суспільство. Тому із свого архіву пам'ять селективно відбирає факти на вимогу політичного сьогоднішнього, забезпечуючи тим самим індивіда суб'єктивним відчуттям вкоріненості в історичне буття свого етносу, народу, своєї спільності або групи, і реалізуючи щодо нього функцію джерела культурної ідентифікації.

З огляду на цю обставину, функціонування історичної пам'яті як регулятора відношення до представників різних етноконфесійних спільнот безпосередньо не залежить від переважаючого типу політичної свідомості її населення – демократичного чи авторитарного. Прикладом цього є продукування перманентної конфліктності у стосунках між католиками та протестантами Північної Ірландії – складової Великої Британії, однієї з найбільш демократичних країн світу.

Відомо, що нетерпимість і ворожнеча у Північній Ірландії веде свій відлік ще з часів релігійного протистояння в Європі XVI – XVII ст. Однак теперішні політики, як вказують англійські вчені, постійно актуалізують моральні, культурні, світоглядні символи відмінностей між британською та ірландською спільнотами і тим самим експлуатують сприятливу для себе обставину, за якої властива демократії електоральна боротьба виступає як зручна нагода для політичних лідерів для розпалювання ворожнечі [1].

Отже, нав'язування певної версії подій минулого у процесі формування історичної свідомості, в першу чергу, молоді відбувається як за умов демократії, так і авторитарного режиму. Відмінність же полягає лише у можливостях для експертного середовища, для широкої громадськості вільно вивчати минуле, висловлюватися і відстоювати принципи об'єктивності і неупередженості у сприйнятті та витлумаченні історичного минулого, щиро прагнути до загальнонаціональної злагоди.

З означеного вище випливає, що розбудова демократії не веде автоматично до розвитку культури толерантності і порозуміння між етноконфесійними спільнотами в суспільстві, а створює для цього лише більш

сприятливий фон. Тому завдання протидії політичному радикалізму, проявам ксенофобії, антисемітизму не може бути тимчасовим, кон'юнктурним, а виступає однією з передумов суспільної стабільності – необхідного підґрунтя інвестиційної привабливості регіону, країни загалом.

Неабияку складність це завдання набуває для України з огляду на її порубіжний характер, що знайшло відбиття у такій соціальності і типі психокультури, як позиція «і там, і там». Така різновекторність впливає з відмінного досвіду минулого, що склався в різних регіонах нашої держави і що укорінений в традиціях населення. Він охоплює всю палітру впливів історичної пам'яті, що торкається широкого кола драматичних взаємин між народами в різних сферах життя аж до теперішнього часу. Рефлексія історії і минулого в ній невід'ємні одна від одної і непропорційно представлені в історичній свідомості індивідів, що проживають в різних регіонах єдиної держави. Тому на регіонально-місцевому рівні формування культури толерантності, досягнення міжконфесійного, міжетнічного порозуміння потребують врахування всіх нюансів історичного досвіду даної частини населення, знаходження позитивних прикладів, що ілюструють принципову можливість і практичну необхідність мирного співжиття різних спільнот.

Підкреслимо, що єврейське населення глибоко вкорінене в соціальну тканину вітчизняного суспільства упродовж тривалого історичного часу. Воно є одним із акторів історичної долі українського народу загалом. Водночас настрої юдофобії та прояви антисемітизму також є складовою його історичного минулого та духовного досвіду.

Слід наголосити, що профіль та активність цих феноменів в різних регіонах України є неоднаковими. Так, на думку О. Бартова, «в західних регіонах України все ще жива і впливова спадщина антисемітизму...для багатьох галичан євреї все ще асоціюються із минулими стражданнями радянського ярма...історичні спогади пов'язують євреїв із експлуататорами українського селянства, із багатством і пихою, та зі співпрацею із чужинськими правителями» [2,с.219]. Пояснює вчений це тим, що в цьому

регіоні пам'ять про ОУН та УПА є основним компонентом у творенні української та місцевої ідентичності, що орієнтується на гасло «Україна для українців».

На Півдні Україні в наш час, як показують соціологічні дослідження, в тому числі, проведені автором, юдофобія та прояви антисемітизму є більш пов'язаними з побутовим рівнем недовіри і негативними етностереотипами стосовно євреїв [3]. Це, однак, не применшує значення прищеплення загальнолюдських цінностей, виховання культури толерантності і взаємної поваги.

Ми вважаємо, що одним із найбільш ефективних засобів подолання причин юдофобії і проявів антисемітизму є міжкультурний діалог – безперервний процес взаємодії між носіями відмінних етнокультурних ідентичностей, що втілюється у здатності відкрито, доброзичливо, зацікавлено сприймати особливості організації життя, мови, релігії, побуту, міжособистого спілкування, родинних відносин тощо, вміння знаходити позитивне в історії взаємодій між різними спільнотами та з позиції загальнолюдських цінностей інтерпретувати колишні події, ті чи інші прояви народного духу. Особливий акцент має робитися на розмежуванні предикатів «Чужий» та «Інший» стосовно єврейства, підводячи його під категорію (за визначенням київської дослідниці А. Кислої), «інші, але свої» [4, с.57].

Можливості міжкультурного діалогу набагато зростають, якщо він прокладає шлях до пізнання неповторного світу Іншого. Єврейська цивілізація в цьому плані особливо цікава, адже саме вона дала початок деяким важливим парадигмам сучасного європейського та світового культурного мислення та свідомості. У цьому зв'язку слід орієнтувати просвітницьку роботу державних та громадських інститутів на чинні міжнародні нормативні документи – Резолюцію 885 (1987) про внесок євреїв у європейську культуру, Рекомендацію 1291 (1996) про культуру ідиш, Резолюцію 1563 (2007) про боротьбу з антисемітизмом в Європі.

Значне місце у міжкультурному діалозі Миколаївщини займає діяльність Миколаївського товариства єврейської культури [5, с. 25 – 31], а також Ради національних товариств області. Окрім того, вважаємо корисними будь-які заходи, що спрямовані на формування сталого толеранційного поля – простору міжсуб'єктних взаємодій в умовах дотримання загальноприйнятих для його учасників принципів ввічливості і поваги до етноконфесійної самобутності. Важливим підґрунтям цього є людяність, цінність якої підтверджена власним життєвим прикладом представників різних етносів і вірувань. По відношенню до євреїв таким живим прикладом людяності стали праведники миру. Приміром, у самому центрі Одеси встановлена меморіальна дошка, присвячена місцевій мешканці Тетяні Циклопуло, яка під час війни врятувала життя євреям, приховуючи від нацистів у власному будинку.

Таким чином, історична пам'ять є складним духовним феноменом, що має суперечливу природу і що може бути як каталізатором негативних стереотипів, в тому числі, проявів юдофобії та антисемітизму, так і служити одним із ефективних засобів протидії їм. Позитивний виховний потенціал історичної пам'яті реалізується через міжкультурний діалог.

Джерела та література:

1. Ruane J., Todd J. The dynamics of conflict in Northern Ireland. Power, conflict and emancipation. — Cambridge University Press, 1996. — 365 p.
2. Бартов О. Стерті. Зникаючі сліди євреїв Галичини в сучасній Україні / Пер. з англ. — К. : ДГВПІ «Зовнішторгвидав України», 2010. — 298 с.
3. Ханстантинов В. А. Этностереотипы и проблема юдофобии в массовом сознании / В. А. Ханстантинов, В. В. Щукин // Материалы Восьмой Ежегодной Международной Междисциплинарной Конференции по иудаике. Тезисы. — М. : Центр научных работников и преподавателей иудаики в вузах «Сэфер», Институт славяноведения РАН, 2000. — С. 295 – 301.
4. Кисла А.О. Национальная толерантность студенческой молодежи (опыт социологического анализа) //Міжкультурні комунікації та толерантність в

освіті: Зб. матеріалів науково-практичної конференції/ За ред. О.А. Гриви. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – С. 53 – 58.

5. Гольденберг М.Д. Возрождение еврейской общины Николаева в конце XX – начале XXI вв. // 220 років разом. Вип. I / Голов. ред. Шитюк М.М. – Миколаїв : Видавець Шамрай П.М., 2012. – С. 23 – 31.

В.О. Ханстантинов

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ І ПРОБЛЕМА ПРОТИДІЇ ЮДОФОБІЇ

В статъе освещается феномен исторической памяти. Акцентируется внимание на її противоречивой роли как в продуцировании юдеофобии, так и в противодействии ей.

Ключевые слова : историческая пам'ять, юдеофобия, межкультурный диалог.

V.O. Khanstantinov

HISTORICAL MEMORY AND PROBLEM OF NEUTRALIZING EFFECT OF YUDEOPHOBIA

The article deals with the phenomenon of historical memory. The attention to its controversial role in producing yudeophobia and in response to it is payed.

Keywords: historical memory, yudeophobia, intercultural dialogue.